Organ for SOR

Rapport

Nr. 1 1991 37. årg.

Halvors nye hverdag

Usikkerhet om fylkeshelsetjenesten

Sentralinstitusjonene:
Treg avvikling

Når psykisk utviklingshemmede blir foreldre:
Hva gjør vi med barna?

SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

ISSN 0802-2224

Rapport

Utgiver: SAMORDNINGSRÅDET – Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Leder: Orvar Thorsrud, Lyngv. 8, 2312 Ottestad, tlf. 065/76 675

Sekretær: Tormod Mjaaseth, Hamreheia 17, 4631 Kristiansand S., tlf. 042/90 571

Redaktør: ÅSE STAUDE

Bladet kommer ut med
6 nummer i året.
abonnementspris kr. 80,– pr. år.
løssalgspris kr. 15,– pr. nr.

ABONNEMENT/ADRESSE-FORANDRINGER:
Forretningsfører **Alf Skansen**
Teglvegen 2, 2312 Ottestad
Tlf.: 065/77 151 el. 064/12 000
Bankgiro: 1813.10.53580
Postgiro: 5 09 47 35

ANNONSER:
RAPPORT
Postboks 98, 3570 Ål
Tlf.: 067/81 694
Bankgiro: 2320.07.17384

MANUSKRIPTER
sendes redaktør **Åse Staude**
Homans vei 18, 1310 Blommenholm
Tlf.: 02/54 14 21

SOR's Forskningsfond:
Gunnar Brekke
Haukelandsbakken 2
5009 Bergen
Tlf. 05/20 02 30

I DETTE NUMMER:

Individrettet ansvarsreform ..... s. 1

Halvors nye hverdag ..... s. 2

Usikkerhet om fylkeshelsetjenesten ..... s. 6

Sentralinstitusjonene:
Treg avvikling ..... s. 8

Når psykisk utviklingshemmede blir foreldre:
Hva med barna? ..... s. 11

Honnørord og virkelighet ..... s. 13

Vår mirakuløse hjerne ..... s. 16

Innholdsfortegnelse for 36. årgang 1990 ..... s. 17

Arbeidsseminar om Tiltak for mennesker med psykisk utviklingshemming og andre funksjonshemmede ..... s. 22

Nytt fra SOR:
Utdeling av forskningsmidler ..... s. 24

Sammen om et bedre nærmiljø! . s. 25

Individrettet ansvarsreform

«Behovet for omsorg er stort. Skal vi makte alle omsorgsoppgavene, er det viktig at mange deltar og i praksis viser omsorg, nærhet og ansvar», sa statsministeren i sin nyttårstale og viste bl.a. til ansvarsreformen som trådte i kraft 1.1.1991 og som skal gi mennesker med psykisk utviklingshemming et bedre liv.

Så generelt kan det sies ved nyttårstider med vareopptelling og statusbetraktninger. Sosialministeren kaller den en individrettet reform, som hun opplever som fantastisk og som det er myndighetenes klare målsetting å gjennomføre. Et grundig forarbeid er gjort; nye innsprøytninger vil sikre nødvendige tiltak, og vi må ha tillit til kommunenes evne og vilje til å gjennomføre oppgavene.

Foreldre later til å ha delt seg i ulike fraksjoner i denne situasjonen: NFPU som har vært en pådriver i forbindelse med ansvarsreformen, NOFF som forlengst har krevd både/og (institusjoner for dem som er best tjent med institusjonsomsorgen) og dietnystartede LUP, som er positive til reformen, men som selv vil være med å styre reformtoget og føler en forsert gjennomføring som en trussel mot brukerne og de hjemmeboende.

I dette nummer av «RAPPORT» møter vi Halvor, en av ca. 5.000 som har hatt heldøgnsomsorg i HVPU, som har fått en individrettet tilværelse i en alder av 46 i en kommune som tidlig tok HVPU-reformen på alvor og var villig til å betale hva det koster. På sidelinjen står mor med sin erfaring, tro og tvil. Sentralt står kommunens planlegger og primærkontakt som har oversikt, sin idealisme og realistiske forventninger.

90-årene blir tiåret som synliggjør problemene og mulighetene vi står overfor. Veien blir til mens du går.

åst -

Halvor Bolstad trives i egen leilighet, her besøk av mor.

Halvors nye hverdag

Halvor Bolstad i Sarpsborg har fått et nytt liv i egen leilighet midt i byen etter 30 år på Østerbo sentralhjem. «Rapport» har truffet Halvor og nærpersonene omkring ham: planleggeren, primærkontakten og mor.

Mor ble i sin tid lovet «livslang pleie» for 16-åringen sin. Halvor var den 3. beboeren som flyttet inn på Østerbo. Ikke desto mindre sitter han nå i egen leilighet i borettslaget Borgvold midt i byen, med arbeidsdag og ordnet fritid.

Halvor har Down syndrom, problemer med språket og avhengig av hjelp

til alt utendørs. En kjapp og blid fyr, som koser seg i egen toromsleilighet, som tenner lilla lys i førjulstider og sender bollefatet rutinert rundt bordet. Men konversasjonen lar han gjestene besørge; selv konsentrerer han seg om bildene sine. Sirlige stabler med ukeblader ligger i sofaen + mapper med velbrukte utklipp av gallakledde prinsesser, TV-fjes og sexy filmstjerner med blendende smil. Pene jenter!

Servicebolig og hjelpemidler

Sarpsborg var tidlig ute med husbankfinansiert borettslag og hjemmebaserte tjenester til folk med store bistandsbehov. Borgvoldprosjektet har fått betydelig oppmerksomhet fra såvel andre bykommuner som utenlandske deputasjoner på befaring. I 1988 sto Borgvold I klar med 27 leiligheter (sju beboere har psykisk utviklingshemming). I disse dager flytter nye beboere inn i Borgvold II et steinkast unna. Dette borettslaget er beregnet på mer pleietrengende, med en etasje som er spesialinnredet bl.a. med tanke på tekniske hjelpemidler. Leilighetene er litt mindre til fordel for fellesrom.

En servicebolig med heldøgnsbemanning betjener begge blokkene, en gruppe på sju som primært har ansvar for psykisk utviklingshemmede, som sekundært er i beredskap for andre i blokkene.

Halvors nye hverdag styres dels fra serviceboligen, dels av tekniske hjelpemidler. Den starter med vekkerklokke og morgenrutinene. Symboler på pictogramklokke og pictogramtavle, farger på kokeplatebrytere m.m. og bilder i dagboken minner ham på dagens plikter. Etter ett år har han lært å lage frokost og stille nydusjet og nybarbert når dagsenterbussen kommer utenfor døren klokken 8.45.

Halvor vever tepper på Glomlia dagsenter. På nyåret åpner et nytt, kombinert senter/butikk nær Borgvold. Da blir det kortere vei til jobben.

Halvor har strukturert fritid. Frossenmatporsjoner varmer han opp i microbølgeovnen. Deretter har han fri. Tidligere gikk han på gammeldanskurs og pictogramkurs i AOF-regi (26 forskjellige tilbud til personer med psykisk utviklingshemming i Sarpsborg!), men foretrekker nå å være hjemme. Han har bildene sine, TV, han besøker Marianne, Kurt og Randi i blokken, eller drikker kaffe i fellesrommet. Torsdag er det bingo i kaféen i underetasjen, i helgene er han hjemme hos mor.

Primærkontakt

- Jeg er primærkontakt og styrer hverdagen for Halvor, forklarer *Inger Olsen*, som er psykiatrisk hjelpepleier med seks års praksis i vernet bolig. Hun har nå én fast dag sammen med Halvor, men er ellers på vakt i serviceleiligheten eller kan kontaktes via bærbar telefon.

- Jeg ordner avtaler med lege, tannlege etc., passer på at han betaler utgifter og besørger kontakten med familien m.m. Tirsdag har Halvor hjemmedag. Da er vi sammen hele dagen: Vi skifter på sengen og rydder i huset i fellesskap, går ut og handler, lager middag, planlegger uketavlen osv.

- Hva er din viktigste oppgave?

- Å gjøre Halvor selvstendig. Se til at han har det godt og trives. Nye ferdigheter gjør ham stolt! Akkurat nå trener vi mest på pictogram. Etter ett år mestret han pictogramklokken, nå skal uketavlen utvides med nye symbolbilder.

- Jeg er positivt overrasket over hvor mye han kan, legger Inger til. - Han viser bl.a. stor språklig fremgang. Han forteller ting nå, det gjorde han aldri før.

Pictogramklokke er et fantastisk hjelpemiddel i selvstendighetstrening, understreker primærkontakt Inger Olsen (til h.), her sammen med Halvor (til v.).

- Hvordan ser du på framtiden for Halvor?

- Den er lys, etter min mening. Han vil alltid trenge hjelp. Et varig dagsentertilbud blir løsningen også i fremtiden. Men han har etablert seg her i egen leilighet. Ikke sant Halvor, sier Inger, - når vi eier leiligheten og betaler husleien, da blir vi ikke kastet ut!

Trygghet det viktigste, sier mor

«Dere må aldri sende Halvor fra dere, og han må alltid ha følge ute», gjentar mor med jevne mellomrom.

86-årige *Ingrid Bolstad* fikk sitt eneste barn i siste krigsåret, ble enke da gutten var ni år og måtte sende ham på institusjon da han var 16. Østerbo lå langt fra folk, men føltes trygt og godt. I 30 år besøkte hun ham regelmessig hver uke. Nå er hun blitt skrøpelig til bens, føler det bekvemt å bo i nærheten og stikker innom iblant. Kontakten er nær og god.

Det har vært en lang vei å gå, å akseptere Halvors nye liv. Bekymring og søvnløse netter. Fru Bolstad husker ikke om hun ble tatt med på råd i forbindelse med flyttingen, men antar at Halvor ble involvert. Han godtok situasjonen hele tiden og viste seg mer og mer selvstendig ettersom tiden gikk før innflyttingen. Selve flytteprosessen gikk smertefritt. Inger ringte etter 1. natt i leiligheten. Alt var bra.

Selv har hun falt mer til ro nå. Hun ser

at systemet virker og er overrasket over utviklingen. Han må bare ikke flytte mer nå, påpeker hun flere ganger. Framtiden skaper uro. Selv har hun oppnevnt en formynder i familien, som har lovet å passe på når hun selv ikke er mer.

- Trygghet er det viktigste, gjentar mor. - På en måte føltes det tryggere på Østerbo. Der hadde han alltid mennesker rundt seg. Jeg tenker på hvis det skulle skje noe uventet og dramatisk her og folk som er på vakt kanskje befinner seg i 4. etasje...

- Ville han ringe?

- Jeg håper det.

Planlegger med alle brikker på plass

- Et godt liv for Halvor er et trygt hjem, et meningsfylt arbeid, venner og fritidstilbud. En hverdag med plikter og gleder, med tilstrekkelig hjelp og mulighet til selv å påvirke sitt liv. Et godt liv for alle mennesker er også godt for Halvor, slår *Erling Kvanvik* fast. Han er vernepleier med bakgrunn i HVPU, som boveileder på Borgvold, kommunal planlegger for personer med psykisk utviklingshemming i Sarpsborg og nå koordinator som samordner tjenestene fra ulike kommunale etater.

50 personer med psykisk utviklingshemming har han laget tiltaks- og virksomhetsplaner for. 1.1.1991 var alle brikkene på plass i Sarpsborg kommune: ulike botilbud, dagsenterplasser, enkeltarbeidsplasser og ASVO-grupper, et rikt fritidstilbud (og flere kommer), opplegg for autister m.m. De fleste Østfoldkommunene var tidlig ute. De har hatt en slags miniHVPU-reform siden tidlig på 80-tallet med distriktsoppdeling og distriktsadministrasjon, et velsmurt HVPU-system, som sammen med helse- og sosialsjef og sentrale politikere flyttet grenser. Allerede i 1985 hadde Sarpsborg kommune planene klare om en boligblokk for personer med bistandsbehov som alternativ til institusjonsomsorg. I boprosjektet Borgvold bruker de det kommunale hjelpeapparatet og har bare gode erfaringer.

Et godt liv for Halvor er et trygt hjem, meningsfylt arbeid, venner og fritid. En hverdag med plikter og gleder, sier planlegger for personer med psykisk utviklingshemming i Sarpsborg, Erling Kvanvik.

Men desto større er frustrasjonene nå: Kommuner som var tidlig ute med hjemmebasert omsorg blir økonomisk straffet, ifølge Kvanvik. Statens overføringsmidler er gjort gjeldende fra 31.12.1987. Dette har en negativ signaleffekt som hindrer dem i å komme tidlig på banen med andre tiltak. Kommunene «tjener på» å vente. Kvanvik føler dette dypt urettferdig. Han håpet på styrkingsmidler, men fikk ingenting.

Usikkerhet om fylkeshelsetjenesten

HVPU-reformen stiller store krav til nytenking også innenfor spesialisthelsetjenesten. Men mange av landets fylkeskommuner har ennå ikke avklart nødvendig styrking og tilrettelegging. I skrivende stund (10.1.1991) lar planene vente på seg.

Det er de svakeste som blir taperne.

Helsedirektoratet ser med bekymring på sendrektigheten; det har skapt usikkerhet blant HVPU-ansatte og ikke minst blant brukere og pårørende, ifølge prosjektleder *Roy Nystad*, som orienterte om spesialisthelsetjenesten etter 1.1.1991 på konferanse for Tilsynsutvalg HVPU før jul.

Nystad viste til Rundskriv nr. 61 (-89) som slår fast hva den fylkeskommunale helsetjenesten skal yte nå etter årsskiftet. Det dreier seg om diagnostikk, utredning om habilitering/rehabilitering/behandling, veiledning og opplæring vis a vis brukere, pårørende og kommuner. Det er ikke snakk om egne tiltak for personer med psykisk utviklingshemming, men for funksjonshemmede generelt («personer med medfødte eller tidlig ervervede skader/lyter»): personer med store og komplekse lidelser, med alvorlige atferdsavvik og periodisk store behandlingsbehov (medisinsk/psykiatrisk/pedagogisk/sosial karakter). Det forutsettes bedret tverrfaglig samarbeid mellom 1. og 2. linjetjenesten og innenfor 2. linjetjenesten.

Et rammetilbud på 170 mill. kroner + 100 mill. kr. til krise/behandlingstiltak er fordelt i fylkeskommunene, men organiseringen er opp til den enkelte.

HVPU-reformen stiller store krav til nytenking også innenfor den fylkeskommunale spesialisthelsetjenesten, påpeker prosjektleder Roy Nystad i Helsedirektoratet.

Mange fylkeskommuner har gjort en god jobb, slo Nystad fast, men mange er kommet skremmende kort i arbeidet med å disponere midlene.

Spesialisthelsetjenesten etter avvikling av HVPU

Nystads gruppe i Helsedirektoratet får fylkeskommunenes planer til vurdering som følge av HVPU-reformen. Reformen stiller store krav til nytenking, ikke minst innen psykisk helsevern, nevrologi, fysikalsk medisin og rehabilitering, et kontinuerlig behov for psykologisk/pedagogiske tiltak for å bedre sosial fungering og medisinske tiltak for å redusere negativ effekt av tilleggshandikap i habiliteringsprosessen.

Helsedirektoratet understreker at habiliteringsteamene må være tverrfaglig sammensatt med medisinsk og psykologisk kompetanse, med konsulentstillinger i fysioterapi, ergoterapi, vernepleie, sosialfag og spesialpedagogikk.

Problemområder

Trolig stilles en rekke spørsmål rundt omkring: Hva er «naturlige» tjenestetilbud å etablere for fylkeskommunene? I hvilken grad skal kommunene drive spesialisthelsetjeneste? Hva er psykiatriens ansvarsområde etter nedlegging av HVPU?

- Psykiatrien må ta ansvar for alvorlige psykiske lidelser, uansett funksjonshemming forøvrig. Har den ikke nødvendig kompetanse, må den skaffe seg det, slo Nystad fast. - Problemene dukker opp i forbindelse med atferdsvansker, om vanskene er et psykiatrisk problem eller muligens et symptom på en vanskelig livssituasjon.

Evaluering etter 3-5 år

Prosjektlederen i Helsedirektoratet ser lyst på framtiden. Riktignok er han svært bekymret for mye akkurat nå, men HVPU-reformen vil lære oss mye, forhåpentligvis av positiv erfaring. Nystad vil ha en evaluering av planer og rammer om 3-5 år, et evalueringsprosjekt om organisering, samarbeidsformer, arbeidsrutiner m.m.m. Dette må være en selvfølge når vi avvikler så stor del av tilbudsapparatet som HVPU representerte.

Sentralinstitusjonene:

Treg avvikling

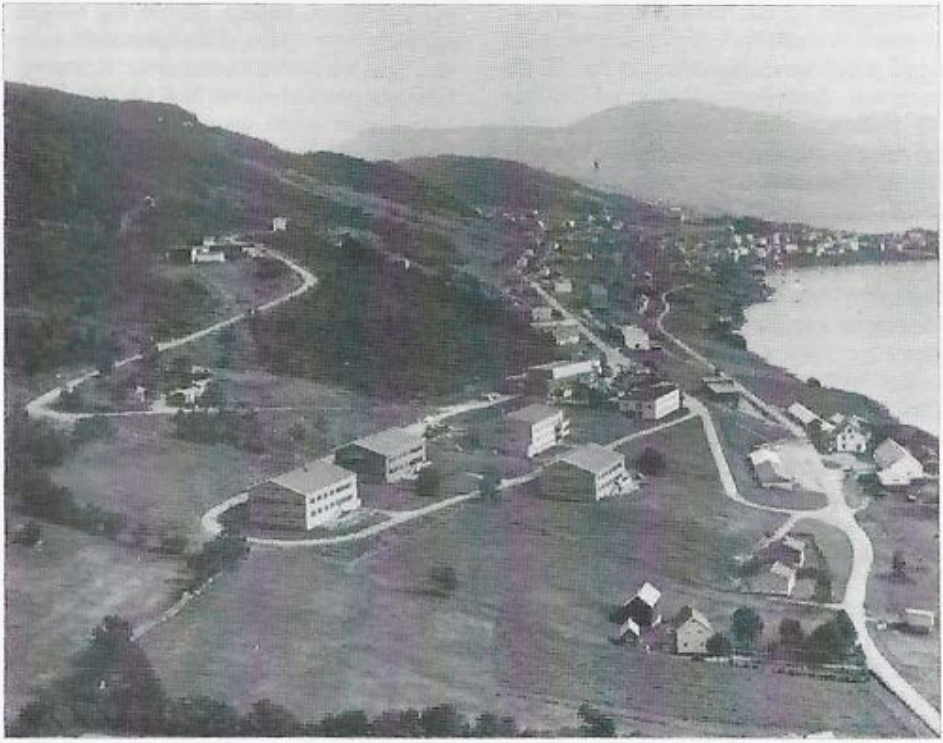
Det er liten bevegelse i nedtrapping av belegget ved landets sentralinstitusjoner. Knapt 20% er flyttet ut i løpet av en treårsperiode. Tregheten fortsetter, og dette skyldes først og fremst økonomiske problemer i kommunene. De statlige overføringer er på langt nær tilstrekkelige når det gjelder «særdeles ressurskrevende personer».

Om tidsaspektet er forskjellig, er utflyttingen i gang ved samtlige sentralinstitusjoner, ifølge konsulent *Dag Lønningdals* oppsummering på konferanse for Tilsynsutvalg HVPU i Trondheim før jul. Men tregt går det: Pr. 1.1.1988 bodde det tilsammen 2.449 klienter i landets sentralinstitusjoner. En rundspørring nærmere tre år senere (12.11.1990) viste et belegg på tilsammen 2.073 personer, altså en nedgang på knappe 400, i underkant av 20%. Tregheten skyldes for mange kommuner økonomiske problemer. Enkelte institusjonsplasser er svært kostnadskrevende, i ekstreme tilfeller ca. 1,5 mill. kroner, mens de statlige overføringer som kjent utgjør kr. 435.000,- pr. person.

Situasjonen forskjellig ved landets 17 sentralinstitusjoner

På *Østerbo sentralhjem* bodde ved årsskiftet 35 personer. Men går det som planlagt, skal institusjonen være tom 30.6.1991.

På *Emma Hjorths Hjem* går det tregt med utskrivingen. Institusjonen har idag 127 beboere fra 81 ulike bydeler og kommuner. Beboerne har tildels svære problemer, og hver plass koster i gjennomsnitt kr. 900.000,-. Dette ska-

per problemer i hjemkommunene.

Oslo har fire sentralinstitusjoner: Grimebakken, Toftes gave, Orkerød og Nordre Aasen. Av *Grimebakkens* 110 beboere ønsker 104 å bli boende i vertskommunen Søndre Land. Kommunen har kjøpt den fine eiendommen (av Oslo Røde Kors Barnehjelp), institusjonsdriften blir avviklet i løpet av 1. halvår 1991 og beboerne skal dels ta i bruk personalboligene. All arbeidsvirksomhet blir heretter organisert i A/S Land Produkter.

Ansvaret for *Orkerøds* 76 beboere er nå overtatt av Moss kommune (med unntak av 10-12 som ønsket seg tilbake til Oslo). Det er uklarhet i forbindelse med økonomien, men grunn til å tro at kommunen vil ha institusjonsdrift til utgangen av 1992, da med 28 klienter.

Ringsaker kommune har kjøpt eiendommen *Toftes gave* og overtatt ansvaret for 86 klienter, gamle og tildels svært omsorgskrevende. Avviklingsplanene er uklare, men det er grunn til å tro at institusjonsdriften fortsetter fram til 31.12.1995.

Nordre Aasen har tre selvstendige enheter. Avdelingen i Kyrre Grepps gate (29 beboere) skal beholdes som spesialinstitusjon i 2. linjetjenesten og

nedbygges til ca. 20 beboere. Avdelingen i Kapellveien (26 beboere) skal også være spesialinstitusjon for 15-20 beboere. Avdeling Solhaug på Ski har 13 beboere med gjennomsnittsalder på 55. Samtlige har søkt om å få bo der også i framtiden, og det er opp til bystyret å bestemme om avdelingen skal bestå etter utgangen av 1995.

Åkershagan sentralhjem har 204 beboere med tildels store pleiebehov. Belegget ventes redusert med 65% i løpet av 1991 (130 personer). Resten flytter trolig innen utgangen av 1993. Det er store problemer med økonomien; 40 kommuner er involvert, og underskuddet i 1991 vil komme opp i 30 millioner kroner.

Fossnes sentralhjem har 76 beboere med store pleiebehov (kr. 650.000,- pr. beboer). Innen 1991 vil belegget være redusert til 60 (inklusive Eikholt med 10 beboere). Avviklingsplan foreligger ikke, men det er enighet om avdelingsvis nedtrapping og styrt avvikling innen 1995.

Ved årsskiftet var det ni beboere ved *Solbø sentralhjem*; pr. 15.2.1991 vil institusjonen være tom.

Dagsrudheimen har idag 120 beboere og vil fortsette institusjonsdrift fram til 1.8.1992.

Nærlandheimen vil fortsette som institusjon fram til 1.1.1995. Det foreligger en klar avviklingsplan for samtlige 150 beboere, bl.a. vil Hå kommune drive en del av institusjonen som eldresenter for 35 beboere over 60 år.

Bakkebø vil eksistere som institusjon fram til 1.1.1995. Det forhandles med Eigersund kommune om overtaking av eiendommen, men endelig avgjørelse er ikke tatt. Institusjonen har idag 141 beboere, og ca. 50 vil flytte med det første. Eigersund vil ha ansvar for ca. 90 personer, tildels gamle og meget omsorgskrevende, dels hjemmehørende, dels fra andre kommuner. Kommunen ser mulighetene til å utvikle Bakkebø som egen bydel og planlegger «omvendt integrering».

Vestlandsheimen har 193 beboere. Ifølge planen for nedtrapping vil 109 av dem flytte i løpet av året, ytterligere 23 i løpet av -92 og 23 året deretter. Hva som skjer med de resterende 63 er ennå ikke avklart.

På *Hellandheimen* bor det nå 139 personer, og institusjonen vil fortsette til 1.1.1994. Vestnes kommune har overtatt ansvaret for 80 beboere og har planer om utbygging av ulike tiltak, mens deler av Hellandheimen trolig vil bestå som psykiatrisk sykehjem og boliger for personer med atferdsvansker.

Også *Hallsethheimen* har tildels svært omsorgskrevende beboere. Institusjonen, som idag har 169 beboere, vil trolig bestå helt fram til 31.12.1995. Trondheim kommune har nå ansvaret for ca. 70 personer, Klæbu kommune ca. 40, mens resten sannsynligvis blir fylkeskommunens ansvar.

Vensmoen har idag 85 beboere fra ulike kommuner. Også her er det snakk om å opprettholde tre enheter: for gamle beboere, for døvblinde og personer med atferdsproblemer.

Trastad Gård har 155 beboere i avviklingsperioden. Fylkeskommunen, som har kjøpt eiendommen av Nord-Norges Diakonstiftelse, har overført 2/3 av eiendommen til Kvæfjord kommune og selv beholdt 1/3. De enkelte boenheter vil bli drevet mer eller mindre som selvstendige enheter i hjemmesykepleien, heter det i rapporten, og de aller fleste av personalet følger med «på lasset».

Når psykisk utviklingshemmede blir foreldre:

Hva gjør vi med barna?

33 familier med psykisk utviklingshemming har fått tilsammen 68 barn i Århus i Danmark. Et kjempeproblem for sosialvesenet, et kjempeproblem for de fleste familier, men mest skadelidne er understimulerte og utrygge barn.

Familier som aldri ber om noe

Det er bladet «Vernepleieren» som fører danske erfaringer til torgs og mener problemstillingene har fått for liten oppmerksomhet også her i landet. Om det i en periode har vært populært å hevde retten til et seksualliv for denne gruppen, har prevensjonsveiledning fått for liten plass og sosialvesenet dermed et nytt problem å løse.

Vi vil ikke tilbake til den gamle steriliseringsloven, men som sosialarbeidere er vi nødt til å ta ansvar for det som skjer med barna, sier sosialarbeiderne i Århus. På dem kom omfanget som et sjokk: Ikke mindre enn 33 utviklingshemmede familier hadde fått tilsammen 68 barn. De fleste familier bestod av enslige og psykisk utviklingshemmede mødre som aldri ba om noe, som hadde et skrint sosialt nettverk, tildels bare en velmenende, men uvitende hjemmehjelp.

Omfanget kom for en dag i forbindelse med et kommunalt familiehjelpeprosjekt i 1987. Bakgrunnen var vansker med å sette inn tilstrekkelig støtte i boligen til den psykisk utviklingshemmede familien. Samtidig var det problemer med å finne fosterforeldre til barna, fordi familiene ikke bare fikk barna, men også den psykisk utviklingshemmede familie med «på lasset» og takket nei.

Århus-modellen:
Å samarbeide om barna

Barna som inngår i Århus-prosjektet er understimulerte og utrygge barn. Bare fire av de 68 er idag istand til å gå på vanlig skole.

- Vårt mål er ikke lenger at barna skal bo hjemme lengst mulig. De har ikke godt av det, mener sosialarbeiderne. - Utviklingen er tvert imot at barna flytter ut i stadig yngre alder. Før var det vanlige mønsteret at de flyttet fra hjemmet ved skolepliktig alder. Nå er gjennomsnittsalderen tre år.

Århus-modellen har som målsetting å samarbeide om barna og skape trygghet. Når kvinner med psykisk utviklingshemming ønsker seg barn, er det ofte på andre premisser enn hos «normalbefolkningen», blir det sagt. Hverdagens krav er ikke lett å takle. Å samarbeide om barna er bl.a. å sette igang en holdningsprosess, som forteller at foreldre ikke er dårlige, men at noen barn får bedre utviklingsmuligheter utenfor hjemmet. Mange foreldre opplever det som en lettelse når vi er kommet så langt, slår sosialarbeiderne fast.

I Århus-modellen inngår et såkalt «spesialfamiliesenter» og et tverrfaglig team. Det er nødvendig med nyansert og fleksibel støtte for familiene som bor spredt over hele byen. På sentret har de et sted å være. Hjelpeapparatet fungerer som støtte og kontroll, som stiller realistiske krav uten å være fordømmende.

Mange har meninger om Århus-modellen. Og det er bra: Det dreier seg om samfunnets ansvar for barn i en svært vanskelig livssituasjon.

Honnørord og virkelighet

Skal likeverd mellom mennesker bli en realitet, skal normalsamfunnets møte med psykisk utviklingshemmede lykkes, må problemene synliggjøres og honnørordene få en mening gjennom konkrete handlinger. Lukk ikke øynene i idealisme, men godta forskjeller, sa NRKs mangeårige østasiakorrespondent, Fritz Nilsen, i sine kulturbetraktninger på SOR-konferanse på Hamar.

Kanskje faller det noen tungt for brystet, men reporteren i Dagsrevyen trakk paralleller mellom sitt møte med Kina og møte med psykisk utviklingshemmede: Vi er forskjellige. Vi møtes ikke på like fot. Vår bakgrunn og kulturutvikling er forskjellig, men vi er likeverdige som mennesker. Vi må prøve å forstå forskjellene og godta dem, deretter kan vi arbeide med å skape gjensidig forståelse og tilpasning.

En skam for familien

- La meg holde meg litt i Kina, et land som jeg forstår ganske lite av etter noen års opphold og studier, men som jeg setter stadig mer pris på. Nilsen dvelte ved et svært annerledes samfunn og en annerledes virkelighetsoppfatning, preget av en 5.000 år gammel lang og sammenhengende kultur. Om enkelte elementer i vår kultur går utenpå den kinesiske; respekt for men-

- Integrering er et honnørord som sier lite hvis det ikke fører til konkrete handlinger. Lukk ikke øynene i idealisme, sa NRK-reporter Fritz Nilsen på SOR-konferanse på Hamar.

neskerettigheter og likhet for loven f.eks., er kollektive verdier høyt verdsatt. Men framfor alt ønsker de seg trygghet, frihet fra sult, nød og krig.

Integrering av funksjonshemmede er så å si ikke-eksisterende i Kina, ifølge reporteren. Barn med handikap er uønsket, en økonomisk byrde, en skam for familien. Holdningen har forandret seg litt de senere årene, men personer med psykisk utviklingshemming betraktes som rare og gjemmes bort i familiene der utviklingsmulighetene nødvendigvis må bli uhyre små. Etterlatte, som er funnet på jernbanestasjoner, i parker eller på bussholdeplasser, er nå samlet på et barnehjem i utkanten av Peking. På en lapp festet til avispapiret rundt ett av barna sto følgende: «Hele familieformuen er gått med til å helbrede barnet. Vi har ikke styrke til mer».

Betal hva det koster!

- I begge land snakkes det om løsninger som understreker nærmiljøets betydning. Mens Kina ser på dette som eneste tenkelige behandlingsform siden landet er lutfattig, snakkes det her i idealistiske vendinger om nærmiljøet, slo reporteren fast. Men ennå gjenstår å se hva HVPU-reformen kan føre til. Integrering er et honnørord som sier lite hvis det ikke fører til konkrete handlinger. Lukk ikke øynene i idealisme! Det finnes begrensninger såvel hos enkeltmennesker i storsamfunnet som hos den enkelte med psykisk utviklingshemming, som krever særskilte løsninger. Vi må være villige til å betale hva det koster, med mindre vi skal få kinesiske tilstander: oppbevaring uten særlig mulighet for utvikling.

Negativ utvikling

Jappetida har satt sine spor. Brød og sirkus-samfunnet med overfladiske reklamestyrte TV-kanaler, middagsavisenes ukebladstil, mykpornounderholdning, lotterier og spill skaper ikke

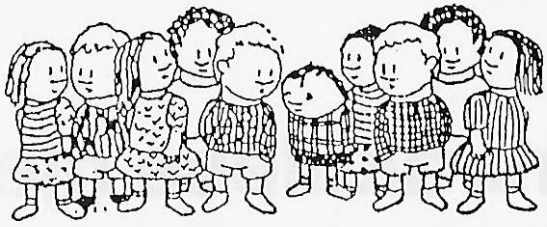
engasjement for viktigere spørsmål, tilbakeholdenhet og det gamle hedersbegrepet solidaritet med svake grupper.

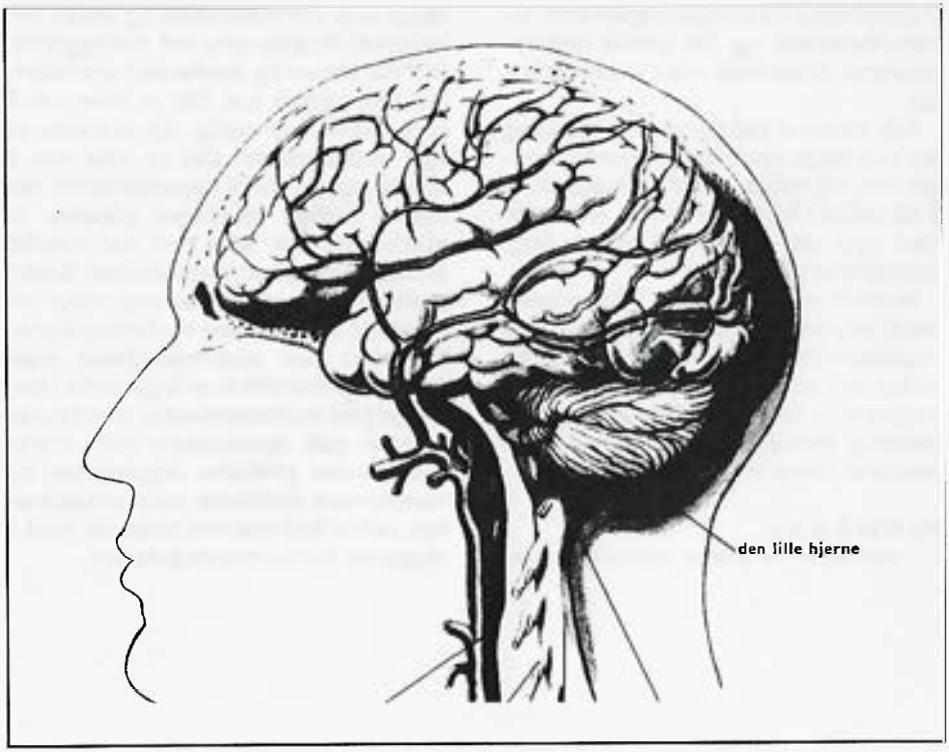
Når hørte vi sist et politisk foredrag om hva slags samfunn vi egentlig ønsker oss, og hvilke midler som skal til for å nå målet? Når leste vi sist en roman med vyer om annet enn private ting, kjærligheten og havet?

Hvorfor er det blitt sånn? Reporteren rettet skytset mot politikere og tildels massemedia. Det han kaller hverdagskultur, det samfunn vi skaper og lever i begynner å bli ubehagelig menneskefiendtlig. Men ingen går fri: som enkeltpersoner karrer vi til oss så godt vi kan.

På tide å si fra

- Alle som vil støtte svake grupper: hopp over honnørordene og snakk virkelighet! Problemene må synliggjøres, sa Fritz Nilsen og dvelte ved unnfallenhet hos fagfolk o.a. Det er ikke nok å protestere hver gang det kommer et nytt statsbudsjett. Det er ikke nok å sende pene skriv til departementer der man i høflige vendinger påpeker at statsråden nok ikke helt har forstått situasjonen. Bruk massemedia! Snakk politisk! Massemedia lar seg bruke om noen tør. Det kan føre til ubehageligheter, men uten ubehageligheter skjer ingenting. Hensikten er å gjøre det ubehagelig for maktmennesker som bruker makten galt. Byråkratene må i større grad bruke politiske argumenter og konfrontere politikere med virkeligheten, om vi skal komme noen vei med å skape en bedre hverdagskultur.

Vår mirakuløse hjerne

Hjernen er et mirakel. Selv en skadet hjerne er et mirakel; det er så uendelig mye mer som virker enn det som ligger dødt.

- Det er ikke det minste rart om noe svikter i vår kompliserte hjerne, men mer utrolig at alt virker som det skal, slo en av våre fremste hjerneforskere, professor dr. med. *Per Andersen* fast på SOR-konferanse på Hamar. Temaet var hjernens utviklingsmuligheter og

Forts. side 21

Innholdsfortegnelse for 36. årgang 1990

	Side
HVPU-REFORMEN	
HVPU-reformen og krevende klientgrupper	13
Autister i næromsorg: En stor utfordring	19
Egne løsninger/interkommunalt samarbeid?	22
«Fremtiden er min, med din hjelp»	24
«Vi har noen voksne søsken»	45
Multihandikappedes behov i fremtiden	50
HVPU-reformen er ingen tvangsflytting	55
Når Landeskogen tømmes...	56
Fem små hefter	56
Samarbeid Vensmoen/Furuly	57
Visjon og virkelighet	69
Stortingsmelding 47 på bordet	70
Et kjempeløft for A/S Norge	72
Hjelpeløs 1. linjetjeneste i hovedstaden	74
Fordeling av HVPU-midlene	94
Jerusalemerklæringen	105
HVPU-reformen i Odda: - Dette skal vi greie	107

«Planlegging for et normalt liv» 116
Skolen må ta HVPU-reformen på alvor! 153
Er vertskommunene i ferd med å bli særomsorgskommuner? 158
Nytt fra reformarbeidet 178
Regjeringen svikter reformen i startfasen 180
Hva blir igjen til kulturlivet? 183
Endring i lov om avvikling av HVPU 201

UNDERVISNING - BEHANDLING - ARBEID

Sex 1
Sex - en del av livet også for psykisk utviklingshemmede 2
Basale kunnskapet mangler 4
Akseptabel seksuell praksis 7
Seksuelle hjelpemidler 9
En dom 11
Hva er best for den enkelte elev? 39
Nye veier i seksualundervisningen 41
Bruk av tekniske hjelpemidler på arbeidsplassen 52
Curling og landhockey 91
Fra lært hjelpeløshet til selvstendig liv 109
Hjelpemidler + veiledning gir vekst og utvikling 112
Formidlingssystemet svikter 115
Medbestemmelsesrett - et skuebrød? 124
Hjelpemidler for alle nivåer 130
«Rapport» på verdenskongress i Paris 141
Personer med alvorlige atferdsavvik:
De ulykkeligste av alle mennesker 144
Normalisering av de svakeste 147
Integrert skole:
Langt mellom liv og lære 149

Aldring 151
Fra klasseromsundervisning til opplæring i å mestre hverdagen 156

KOMMUNALE TILTAK - INTEGRERING

«Fritiden har muligheter» 37
Ulik praksis 55
«Skjerstadprosjektet» 77
- Vi er kommet langt i forhold til HVPU-reformen 82
Christian i bokollektiv 85
Åpen omsorg i Sortland 117

FORSKNING

Fagkunnskap i åpen omsorg 79
Forsknings- og utviklingskonferanse 92
Hvem var egentlig John Down? 128
Fondsmidler er fordelt til forskning 160
Oppløftende forskningskonferanse 162
Omsorgsforskning:
Større innflytelse over eget liv 164
Forskningskongress i Bergen:
Refleksjoner om livskvalitet 192
Tidlig samspill 194
Evalueringsprosjekt:
Usikkerhet og uklarhet om framtidig omsorg 196
Nordisk omsorgsforskning:
Mangfoldig, men dårlig markedsført 199
Nytt norsk forskningsfond 200

SOR - ORGANISASJONER

Organisasjonene som veiviser 33

Nye utfordringer venter friviillige organisasjoner 34
Nytt fra SOR 36, 92, 119, 191
SOR-konferanse i vest 46
SOR-konferanse i nord 48
10. verdenskongress i Paris i august 93
Årskonferanse «Nærmiljø-Nettverk-Kultur» 120
Nordisk konferanse på Færøyene i 1991:
«Nærsamfundet for alle» 127
Internasjonal konferanse i Hong Kong 162
Frivillig innsats 177
Tør organisasjonene møte mennesker med psykisk utviklingshemming? 185

FAMILIE - PERSONALE

Når veiene skilles... 87
Privat boliginitiativ 163
Den smertelige løsrivningsprosessen:
- Jeg var bekymret for alt 188

DIVERSE

Nye bøker 43, 202
Desentralisert teatertilbud 54
«Gunn vil bo alene» 58
Verdens første kulturfestival 89
Jerusalemerklæringen 123
80 blir boende i Saltdal 80

hva som kan gjøres med hjerneskader, presentert på en innsiktsfull og meget underholdende måte.

«De små grå»

Det gjelder altså «dine små grå». Du har 100 millioner millioner nerveceller, og det foregår en stafett mellom dem fra 10-12 dager etter befruktningen og til du går i graven. Nervecellene tar aldri ferie, og en celle snakker aldri til én, men til 10.000 andre på samme tid. Da blir det komplisert. Det er mer komplisert i ditt hode enn i alle kommunikasjonssystemer i verden tilsammen, som professoren uttrykker det.

Du har ryggmargen, hjernestammen og hjernebarken. Ryggmargen er den fingertykke og 40 cm lange strengen opp til hjernestammen, som har de aller viktigste hjernecellene (som puster for deg, regulerer blodtrykket og holder hjertet i gang), et sentralbord som sender beskjeder til hjernebarken. Mesteparten av de mentale funksjoner betjenes av hjernebarken, et svært og sammenkrøllet område som dekker 2 kvm og er 4-5 mm tykt.

Krøll i ytre lag

Hos hjerneskadde sitter skaden vanligvis i hjernebarken. Den har mottakerceller og sluttceller og drives etter et kommandolinjesystem med «stab, løytnanter og soldater», et magnifikt system som gir beskjeder til nedre lag. Krøll i ytre lag, skade på under én millimeter, svekker mentale aktiviteter og evnen til å finanalysere bl.a. Små eller større skader kan gjelde mange av oss, bl.a. dyslektikere og enkelte med psykisk utviklingshemming.

Med skade i kjemien

- Mennesker med psykisk utviklingshemming har skade i kjemien, professoren har intrikate plansjer, peker på koblingssystemer i lillehjernen, som ved hjelp av kjemi sender impulser. 20-50.000 nervetråder dusjes med et kjemisk stoff som gjør oss «våkne og ivrige og følger med på skolen». Alzheimer-pasientene mangler trolig dette stoffet.

- Vi er i ferd med å få kunstig framstilte stoffer som i løpet av få år kan hjelpe folk som har vansker med aktiviteten, opplyser Per Andersen.

Reparasjon

Hjerneskadene øker. Vi har fått bedre svangerskapskontroll. Professoren setter et obs! ved febertilstander tidlig i svangerskapet, ved røyk og alkohol.

Han mener det er lys i den mørke tunnelen nå det gjelder forskning på autisme og har tro på genteknologiens utrolige muligheter til å lære oss å forstå de innerste problemer. Men å legge inn stoffer som bedrer læreevnen, som har vist seg gunstig på rotter o.a. dyrearter, har ennå ingen våget å forsøke på mennesker.

Etter at nervesystemet er utviklet, er det umulig å lage nye celler. Men med *trening* kan naboceller delvis overta jobben også i sentralnervesystemet. De gylne pedagogiske regler gjelder også for mennesker med psykisk utviklingshemming. Det går an å trene opp nesten alle hjerner. Jo yngre, desto bedre.

ARBEIDSSEMINAR om Tiltak for mennesker med psykisk utviklingshemming og andre funskjonshemmede.

Oppgaver for frivillige lag og organisasjoner for å supplere det offentlige tilbud.

FREDAG 15. MARS.

Kl. 14.00-15.00 Ankomst - Kaffe m/wienerbrød.

Kl. 15.00-15.15 Åpning.

Kl. 15.15-17.00: Hva kan organisasjonene tilføre nærmiljøet - oppgaver/ansvar for den enkelte innbygger/organisasjon.
Hvilket perspektiv har vi.

Foredragsholdere:
- Synspunkter fra en prest - Terje Aulie, Emma Hjorts Hjem.
- Regjeringens syn - Inger Jo Haaland, personlig rådgiver for sosialministeren.

Kl. 17.00-18.30: Middag.

Kl. 18.30-21.00: Beskrivelse av dagens situasjon og synspunkter på organisasjonenes fremtidige ansvar og utfordringer/oppgaver etter 01.01.91.

Innledere:
- Sør-Trøndelag Støttelag - Asbjørn Berg Buan.
- Røde Kors - visepresident Elin Asbjørnsen.
- Norges husmorforbund - leder Ingunn Birkeland.
- Norske kvinners Sanitetsforening - 1 representant.

LØRDAG 16. MARS.

Kl. 08.30-09.00: Fortsatt behov for samordning av innsats for frivillige lag og organisasjoner?
- Oppgaver for organisasjonene.
- Nærmiljøtiltak.

Innleder: Orvar Thorsrud, leder i SOR.

Kl. 09.00-09.30: Strategi og konkrete oppgaver for organisasjonene.
- Kan det skapes engasjement for organisasjonslivet ved nye oppgaver!

Innleder for gruppearbeid:
Odd Einar Dørum, sosialfaglig konsulent i Kirkens Bymisjon.

Kl. 09.30-12.00: Gruppearbeid m/kaffe.

Kl. 12.00-13.00: Lunsj.

Kl. 13.00-15.00: Avrapportering fra gruppene.
Oppsummering, utgangspunkt for videre arbeid v/Odd Einar Dørum.

Kl. 15.00-15.15: Avslutning.

SOR inviterer medlemsorganisasjonene i SOR, sentrale og lokale representanter fra andre frivillige og humanitære organisasjoner/støttelag/idrettsorganisasjoner/ kristen virksomhet/menigheter til arbeidsseminar på Leangkollen Hotel, Bleikeråsen 215, Asker, 15.-16. mars 1991 med følgende program:

Seminaret har som formål:
- å belyse brukernes situasjon
- å klargjøre utfordringer for frivillige organisasjoner
- å vurdere samarbeidsformer mellom offentlig og privat innsats
- å drøfte organisasjonenes framtidige rolle i utvikling av nærmiljøtiltak
- å utvikle ideer/forslag til strategi for de neste 3-5 år

NB! Vi tar sikte på å videreføre det som kommer ut av arbeidsseminaret på SOR's høstkonferanse på Hamar i september 1991.

Vi forbeholder oss rett til endringer i programmet.

Konferanseavgift: Kr. 800,-

Opphold, kost: Full pensjon for deltakere som bor på hotellet.
Opphold,kost: Enkeltrom kr. 950,-. Dobbeltrom kr. 800,-.

Registrering/Betaling: Påmeldingsskjema sendes til Berg-Hansen Reisebureau, Postboks 2214 Posebyen, 4602 Kristiansand.
Du vil motta regning for konferanseavgift/opphold og bekreftelse på din påmelding fra Berg-Hansen Reisebureau. - Konferanseavgift/opphold skal betales senest 7 dager etter mottatt regning.

Avbestilling: Ved avbestilling refunderes innbetalt beløp ÷ et beløp på kr. 150,-. Ved avbestilling senere enn 10 dager før arrangementet, må konferanseavgift betales. De sist påmeldte må være forberedt på å dele dobbeltrom.

Påmelding: snarest.

Navn: .....

Stilling: .....

Arbeidssted: ..... **Tlf.:** .....

Adr. arbeidssted: .....

Postnr./sted: .....

Ønsket romtype: ..... **Ankomstdato hotell:** .....

Opplysninger om konferansen rettes til: Berg-Hansen Reisebureau Kristiansand. Postboks 2214 Posebyen, 4602 Kristiansand S. Tlf. 042/20 555 - Telefax 042/20 887.
Ønsker du at Berg-Hansen Reisebureau skal arrangere din reise til konferansen?

Ja: Nei:

Utdeling av forskningsmidler

Samordningsrådets fond for
Forskning om psykisk utviklingshemming
og
Eli Vindeggs forskningsfond
til fordel for psykisk utviklingshemmede
kan i samarbeid med
Norges Røde Kors' forskningsfond
til beste for psykisk utviklingshemmede
dele ut ca. kr. 250.000,- til forskningsprosjekter.

Fondenes oppgave er å støtte forskning på alle områder som kan tjene til større forståelse av psykisk utviklingshemning og føre til bedre metoder for forebygging, behandling og opplæring.

Fondene vil prioritere forskningsprosjekter som har betydning for videreutvikling av kommunale tiltak og tjenester, og vil spesielt oppfordre til empiriske studier av livskvalitet hos mennesker med psykisk utviklingshemming.

Det kan bevilges støtte til forprosjekter, planlagte eller igangværende forskningsprosjekter. Det ytes ikke bidrag til kongresser, studiereiser eller til prosjekter som inngår i hovedfagsstudier.

Søknad sendes innen 23. mars 1991 til fondenes styre, v/SOR's sekretariat - adresse:
Sekretær Tormod Mjaaseth
Hamreheia 17, 4361 Kristiansand S.
Telefon 042/90 571 - evt. 24 265

SØKNADSSKJEMA og øvrige opplysninger fåes ved henvendelse til samme adresse.

Sammen om et bedre nærmiljø!

Den håpløse barnehagesituasjonen skaper problemer. Mangelen på avlastningstiltak skaper fortvilelse. Barn som faller utenfor skolesystemet havner senere i behandlingssystemet.

«Barns oppvekstkår i 90-årene» var tema på SOR-konferanse på Hamar i høst.

Frustrasjonene omkring barns oppvekstkår og om regelverket gir tilstrekkelig vern, kom til uttrykk fra den fullsatte salen på Rica Olrud Hotel. Innledningsforedraget til daværende Familie- og forbrukerminister, *Solveig Sollie* - og framført av spesialrådgiver *Audun Edvardsen* i statsrådens fravær - var svært generelt, med fine målformuleringer, men så å si uten forpliktende løfter.

Bedre nærmiljø

Det var Familie- og forbrukerdepartementets oppgave å stimulere kommunene til å planlegge et bedre nærmiljø for barna før omorganiseringen. Det er kommunenes oppgav, via statlige overføringer, å gjennomføre dem. Vanlige barns oppvekstkår ligger til grunn for oppvekstkårene til barn med funksjonshemminger.

Gode oppvekstkår fra samfunnets side omfatter fødselsforberedende tiltak, helsestasjoner, barnehager, skoler for alle osv. Midlene som brukes må i større grad rettes inn på å fange opp problemene på et tidlig tidspunkt. Statsråd Sollie vil(le) sette i gang et spesialprosjekt som skal følge utvikling av funksjonshemmede i vanlige barnehager.

- Et bedre nærmiljø for barn forutsetter at gode krefter i lokalsamfunnet trekker sammen: offentlige etater, frivillige organisasjoner, aktive og idérike enkeltpersoner. Færrest mulig formelle skranker gir de beste løsningene, sa Edvardsen bl.a. - En rekke integrerende tiltak må finnes side om side. Det viktigste er at alle som engasjerer seg i kultur- og fritidsaktiviteter, forstår at i et likeverdssamfunn skal en broderlig del av ressursene gå til dem som trenger det mest.

Et sterkere rettsbeskyttet vern

Hvilket rettsvern har barna, og hvilket rettsvern bør de ha? Barneombudet har ved flere anledninger påpekt behovet for flere konkrete rettskrav. Lovgivningen bærer mer preg av rettighetslover, og et sterkere rettsbeskyttet vern blir en utfordring for 90-årene. Departementet vil samtidig advare mot å tro at lover og sterke styringsordninger på statens hånd gir barna de oppvekstkår de har krav på. Samfunnspolitikken overfor barn bør ikke fastlegges i rettssalen, men i politiske forsamlinger, i kommuner og fylkeskommuner, i Stortinget. Utsatte barn må få trygg og utviklende oppvekst, og dette kan bare oppnås når enkeltindivider, familier, frivillige organisasjoner, lokale og sentrale myndigheter gjør jobben sammen.

Salen

Om departementet tror heldagsskolen vil gi funksjonshemmede barn sosialt fellesskap, om statsråden mener at «vi må slippe å oppleve at funksjonshemmede barn ikke kommer inn i barnehagene», er dagens virkelighet bekymringsfull og tøff, ifølge konferansedeltakerne på Olrud.

Vi forlater en Sykehuslov/omsorg for psykisk utviklingshemmede, men gir Lov om barnevern større rettssikkerhet for det enkelte barn og ungdom? Barnehager er et godt og forebyggende tiltak; barn med solid barnehageerfaring slipper lettere innskolingsproblemer, men den prekære mangelen på barnehageplasser setter mange utenfor, og barnehagesatsene knekker barnefamilienes fra før anstrengte økonomi.

Det var snakk om barn som faller utenfor skolesystemet, som senere havner i behandlingssystemet. Lærere med erfaring konstaterer en merkbar nivåsenkning når det gjelder kunnskap, en dårlig utviklet språkforståelse, følelsesmessig fattigdom osv. Dette er problemstillinger som politikere har vansker med å forstå og prioritere.

Gausdal Kommune
Helse- og Sosialetaten
2620 Østre Gausdal

Trelastlager A/S
1620 GRESSVIK

Tupperware
P.b. 211, 1801 ASKIM
Tlf.: 09-88 02 66

Søndre Land Kommune
2860 Hov

Jømna Bruk A/S
2434 JØMNA
Tlf.: 064-18 300

Tannlege
Jon Reidar Elkås
6771 Nordfjordeid. Tlf.: 057-60 671

Veidekke ASFALT
Postboks 104
1361 Billingstad

Rana Gjestgiveri
Hans Wølnergt. 10, 8600 MO I RANA
Tlf.: 087-52 211

Noralf Andersen
Stortorget 3, 9000 TROMSØ

WESSEL
WESSEL KABEL A.S
Tlf. 03/"81 84 80 - Postb. 670 Tangen, 3002 Drammen
C. O. Lundsgate 56 - 3043 Drammen

Hjelpemiddelsentralen i Finnmark
P. Sivertsens vei 20, Postb. 153
9700 Lakselv, Tlf. 084 - 62 055

Kviteseid Betong
3850 KVITESEID
Tlf.: 036-53 425

Baker Hansen
Ferske bakervarer i 30 filialer i
Oslo og Bærum

VBK
Vestfold Bil & Karosseri A/S
3191 HORTEN - TELEFON 033-73700

overhalla
INDUSTRIER A·S
7864 Skogmo – tlf. 077/82 705

Rogaland
Fylkesvaskeri a.s
4100 Jørpeland. Tlf.: 04-44 78 20

HANSASTADEN A/S
Skjoldsvei 75, 5041 Nordås

NORA INDUSTRIER A.S
Holbergsgt. 1 – Oslo 1

Sparebanken Rana
Postboks 68, 8601 MO I RANA

VARODD
INDUSTRIER A·S
P.b. 1524 Valhalla, 4602 Kristiansund

Norges Fiskarlag
Pir-senteret
7005 TRONDHEIM

Florø Apotek
Markegt. 11
6900 Florø

BRØDR. VARPE
Skarphagen 48 – 3100 Tønsberg

UNITOR
Unitor Ships Service

Sem Møbelsenter A/S
3170 Sem
Tlf.: 033-32 511

A/s VESTSINK
6080 GURSKØY
Tlf.: 070-83 097

Kongsvinger Kommune
Helse og Sosialetaten
2200 KONGSVINGER

Yggeseth A/S
H. Tvetersvei 8
0682 Oslo 6

Termarks A/S
Lien 79
5037 Solheimsvik

ABS NORGE AS
STÅLFJÆRA 25, N-0975 OSLO 9. POSTBOKS 74 GRORUD, N-0917 OSLO 9, TEL. 02 164811
Gjør gulvet rett og slett!

HAFSLUND KRAFTDIVISJON
P.b. 55, 1701 Sarpsborg, tlf. 09/16 30 88

Polar Hotell
Grønnegt. 45, 9000 Tromsø
Tlf.: 083-86 480

Sundal Collier Montagu A.S
P.b. 1943 Vika
0125 Oslo 1

MIDLAND MONTAGU

Fagerlund Handel
2280 Nord Torpa
Tlf.: 061-19 551

GARD

Assuranceforr. GARD
P.b. 1536 Myrene
4801 Arendal

I.C. Piene & Sønn A/S
Postboks 2543
7001 Trondheim

Regnskaps Data Halvard Rype Ans
Bragerhagen 31, 3012 Drammen
Tlf.: 03-89 03 30

Tysfjord Sparebank
8282 Kjøpsvik

ABB **EB Terminaler AS**
Caspersens vei
4950 RISØR
Tlf. 041 . 51 144

Tannteknisk Laboratorium
P.b. 46
3501 Hønefoss

HATTFJELLDAL KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8690 Hattfjelldal

Brumunddal Apotek
2380 BRUMUNDDAL
Tlf.: 065-40 522

Alta Skipsekspedisjon
P.b. 124, 9501 Alta
Tlf.: 084-34 355

Lakkeringsindustri A/S
2100 SKARNES
Tlf.: 066-62 165

Findafly A/S
6860 Sandane
Tlf.: 057-65 388

IBM

SØMMNA KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
8924 Vik i Helgeland

Sunndal Byggsenter A/S
Ringvn. 2
6600 Sunndalsøra

SKJÆRSTAD KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8100 Misvær

Sørreisa Autosenter
9310 SØRREISA
Tlf.: 089-61 064

Norsk Viftefabrikk
Postboks 81
4033 Forus

Tønsbergs Blad

VEFSEN KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8650 Mosjøen

Arne Bjørka
Postboks 40, 1642 SALTNES
Tlf.: 09-28 25 40

KVINESDAL KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
4480 Kvinesdal

Jean Aker Øgaad A/S
Karl Johansgt. 8
0154 Oslo 1

Securities a.s
Invest
Autorisert fonds- og aksjemeglerfirma
Karl Johansgt. 45, 0110 Oslo 1

GJENSIDIGE

pk service

Aut.
El.installatør
Mellomila 34
7018 Trondheim
Tlf. 07 - 53 23 59

Kàràšjoga Gielda Kommune
Karasjok Kommune
Helse- og Sosialetaten
9730 Karasjok

Haaland & Sønn
Ryfylkekaien
4006 Stavanger

Teknisk Produksjon A/S
Postboks 2019
3003 Drammen

Nes Prestegjelds Sparebank
3540 Nesbyen
Tlf. 067 - 71 510

Leca®
LECA TALLE PA'66
Leca Lillestrøm
Svellevn. 34
Postboks 94
2001 Lillestrøm
Telefon (06) 81 48 75
Telefax (06) 81 60 25

Lofoten Fellesbakeri
8301 Svolvær

NB/ELECTRIC A/S
Nordahl Brunsgt. 15
Sentralbord (02) 20 51 92

Førdehuset
6801 Førde
Tlf.: 057-22 900

Matkjelleren
4870 Fevik
Tlf.: 041-47 460

Husnes Elektro A/S
5460 Husnes
Tlf.: 054-71 777

AVEN AS
3080 Holmestrand. Tlf. (033) 51 914.

CIBA–GEIGY
CIBA-GEIGY A/S
P.b. 6077 – Etterstad
0601 Oslo 6

Tannlege
Per Bådshaug
2686 Lom

Mobil Vakten
1892 Degernes
Tlf.: 09-22 77 09

Vestfossen Catering
3320 VESTFOSSEN
Tlf.: 03-75 71 47

Hans Pettersen Eftf.
1680 Skjærhallen
Tlf.: 09-37 90 76

Elektro Team A/S
1825 Tomter
Tlf.: 09-92 25 53

NM Nyseths
Møbelforretning A/S
SORTLAND – tlf. 088/21 019

Halden Varetaxi
Brattåsvn. 40
1790 Tistedal

A/S Holger
Sørlandsvn. 8, 8600 Mo
Tlf.: 087-51 811

Rissa Cathering
7100 Rissa
Tlf.: 07-65 18 77

Landbruk & Maskinservice A/S
2592 KVIKNE
Tlf.: 064-84 230

ROGNAN FARGEHANDEL
Maling - Tapet - Gulvbelegg - Tepper
Boks 29 - 8250 Rognan - Tlf. 081/90850

Apoteket Bien
Øvre Storgt. 9
3018 Drammen

HAMMERFEST KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
9600 Hammerfest

ÅMLI KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
4850 Åmli

Ballangen Kommune
Helse- og Sosialetaten
8540 Ballangen

Regnskapssentralen A/s
Kongensgt. 23, 1501 MOSS
Tlf. 09 - 25 55 30

JOTUN

Vinje Sosialkontor
3890 Ytre Vinje

Instrutek A/S
Skreppestad Næringspark,
3250 Larvik. Tlf.: 034-25 022

Nye Corner Pub
17.maigt. 4 – 3600 Kongsberg
Tlf. 03 - 73 12 27

Værøy Kommune

SB
SOLA BLANDEVERK AS
Risavika, Tananger – Tlf. 04/69 60 00

Byåsen Bistro
Fjellseterveien 1, 7020 TRONDHEIM
Tlf.: 07-56 06 73

Ditek A/S
Solheimsvn. 62, 1473 SKÅRER

Tannlege
Olav Sunde
Foreningsgt. 1 – 5000 Bergen
Tlf. 05 - 32 08 04

Gulbrandsen Dekorasjonsatelier
Einar Høygårds vei 25, 0871 Oslo 8
Tlf.: 02-23 08 95

Skipsregnskap A/S
6090 FOSNAVÅG

Rana Bilverksted
P.b. 103, 8610 GRUBHEI
Tlf.: 087-30 733

Steinsvik Materiallager Melbu
8490 MELBU
Tlf.: 088-57 211

Maximat A/S - Ekko
TELEFON 14 19 40 – KLEPPESTØ

Westfal-Larsen & Co. A/S
5000 Bergen
Tlf. 05-32 66 60

Nestun Chartering A/S
5061 Krokstrand
Tlf.: 05-22 74 00

SMV
REG. VAREMERKE
SUNNHORDALAND MEKANISKE VERKSTED
5593 Skånevik

TM
TRANSPORT MANAGEMENT AS
Postboks 23
0102 Oslo 1
Tlf. 02-44 25 60

Data-Buss as
Holtervelen 22, Drøbak
Postadresse: Drøbak City, 1440 Drøbak
Telefon (09) 93 10 10 • Telefax (09) 93 37 74

T. Hagfors Maskin og Transport
Skjærstad, 8650 Mosjøen
Tlf.: 087-71 192

BRØDRENE KLOVNING
Shipowners & Shipbrokers
Strandgt. 162 - P.O. Box 135 - N-5501 Haugesund

Sunndalsøra Samvirkelag
Sunndalsøra

A/S Evenes Kraftforsyning
8573 Bogen

Stor-Bergen Boligbyggelag
Johan Berents vei 4, 5031 Laksevåg
Tlf.: 05-34 13 30

A/S ELLO
Kosmetikk- og Hygieneprodukter
P.b. 2160, Løkkemyra
6501 KRISTIANSAND

H.r. adv.
Evald Rygh
Kongensgt. 6, 0153 OSLO 1
Tlf.: 02-41 71 13

Rana Apotek
Peder Jebsens vei 11, 5265 Ytre Arna
Tlf.: 05-24 81 24

Otnes Transport
3290 Stavern
Tlf.: 034-99 980

IGP AS
RÅDGIVENDE INGENIØRFIRMA
Elektroinst. i boliger i forb. med HVPU-reformen
P.b. 3663 Gamlebyen, 0135 Oslo 1, tlf. 02/17 68 10

Tenvik Mek. Verksted A/S
Tenvikvn. 353
3140 Borgheim

Anders Utkilens Rederi A/S
5010 Bergen

GILDE
Nordmøre og Romsdal Slakteri A/L
Molde - tlf. 53 144

Solør Brannkasse
2260 Kirkenær i Solør
Tlf.: 066-47 788

Fotograf
Olav A. Ellingsen
Madlavn. 242, HAFRSFJORD
Tlf. 04 - 55 911

GARTNERHALLEN
Friskt fra naturen
A.L. Gartnerhallen - Region Midt-Norge

Den norske Bank

NARVIK ENERGIVERK
8501 Narvik

Firda Billag
P.b. 204, 6801 FØRDE

PORSANGER KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
9700 Lakselv

Forsand Sandkompani A/s
4110 FORSAND
Tlf. 04-64 37 74 – Telefax 04-64 37 83

Grønvold Eiendom
Storgt. 86, 2600 Lillehammer
Tlf.: 062-58 555

Plastic Padding
Prf. Birkelands vei 24c, 1081 Oslo 10
Tlf.: 02-30 31 46

Luossavaara - Kirunavaara LKAB
Havnegt. 28
8500 NARVIK

LARVIK SVEIS A/S
5400 STORD

A/L Bindal Kraftlag
8940 Terråk

Nordskar & Thorkildsen A/S
Fritzersgt. 12, 0264 OSLO 2

A/S Byggstandard
7094 Lundamo
Tlf.: 07-85 47 88

Forsgrens Boktrykkeri
Storgt. 23
8000 Bodø

Ringdals Bakeri og Konditori
2750 Gran
Tlf.: 063-30 733

FAUSKE KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8200 Fauske

MELØY KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8150 Ørnes

SALTDAL KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
8250 Rognan

Vartdal Verksted A/S
6170 Vartdal
Tlf.: 070-42 160

Rana Blad
Postboks 55, 8601 MO
Tlf.: 087-51 322

NORGES BONDELAG
OSLO

SØNNIK A/S
Markensgt. 30 – 4600 Kristiansand

Tomi A/S
Vestre Råsten 110, 7075 Tiller
Tlf.: 07-88 77 20

OKI Systems (Norway) A/S
Vestvollvn. 10
2020 Skedsmokorset

Lindås Rør og Sanitær A/S
5100 Isdalstø
Tlf.: 05-35 17 80

Lillehammer Kommune
Helse- og Sosialetaten
2600 Lillehammer

TVEDESTRAND KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
4900 Tvedestrand

Harald Asmyhr A/S
Hvambsvn. 10, 2013 SKJETTEN

Sør Trøndelag Fylkeskommune
7001 TRONDHEIM

Sakshaug Sport A/S
Zebra
7700 Steinkjer. Tlf. 077-61 798

Hisøy Kommune
Helse- og sosialetaten
Kirkevn. 172, 4817 HIS

Elektro A/S
Nordstrandvn. 69, 8000 Bodø
Tlf.: 081-80 805

ÅFJORD KOMMUNE
Helse- og Sosialetaten
7170 Åfjord

Renen Apotek, Tromsø

Nordstjernen Apotek, Tromsø

Svaneapoteket, Tromsø

Motestugu
2640 VINSTRA
Tlf.: 062-90 849

Ny Form
Postb. 73, 2501 TYNSET

STAR AUTO A/S
Ing. Rybergsgt. 108
3027 Drammen
Tlf.: (03) 82 26 80
TOYOTA

Sterkoder Mek. Verksted A/S
6500 Kristiansund

Landkreditt
Karl Johansgt. 45
0162 Oslo 1

THHS
TH. HELLESØY
SKIPSBYGGERI A/S
5474 Løfallstrand

EL-KJØP
Ole Deviksv. 50, 0614 Oslo 6, tlf. 02/64 29 70

Slakter
Abrahamsen
Kongensgt. 18, 3250 Larvik

Hofslund Fjord Hotel
5800 Sogndal
Tlf.: 056-71 022

BRØDR. KOLSTAD
RT ELEKTRISK
Gamle Drammensv. 38
1320 Stabekk
Tlf. 02 - 53 66 04

A/S LINJEBYGG
Fannestrandvn. 54, 6400 Molde
Tlf. 072 - 52 333

Interoptikk Kjølberg Optiske
Brøtergt. 2, 2000 Lillestrøm
Tlf.: 06-81 16 22

FOSSUM & INGERØ
Vi har del mesta i jernvarer.

SAUHERAD KOMMUNE
Helse- og sosialetaten
3812 Akkerhaugen

Pava Finess
Vollsvn. 13, 1324 LYSAKER
Tlf.: 02-12 29 20

C&C
Fra 9–9990 deltagere
CONGRESS-CONFERENCE A.S.
CONGREX
Niels Juelsgt. 11a
0272 Oslo 2
Tlf. 02/56 19 30

Tromsø Samvirkelag
P.b. 902, 9001 TROMSØ

HELLIK TEIGEN
Jern og metallforretning
Tlf. 03 - 75 36 22
Postboks 2
Bilfrag
3381 Hokksund

Stordal Handelslag
Stordal

Almankås a.s
HJELPESENTER
3800 Bø i Telemark. Tlf.: 03-95 01 36

Brødrene Iveland
4652 Øvrebø
Tlf. 042 - 39 123

Åmot Apotek
3340 ÅMOT

Sandnes Uldvarefabrik a/s
Nordens største garnleverandør

Haka Slipeverksted A/S
Brennerivn. 10, 0182 OSLO 1
Tlf.: 02-11 40 09

Bidjovagge Gruber A/S
Postboks 160
9520 KAUTOKEINO

Stavern Rørleggerbedrift A/S
Storgt. 50, 3290 STAVERN
Tlf.: 034-97 062

A/S Nora Sande
P.b. 144, 2020 Skedsmokorset
Tlf.: 06-87 71 30

NORGES HYPOTEKINSTITUTT
CONRAD MOHRS VEG 29
POSTBOKS 38 5032 MINDE
TELEFON 05/28 32 25

Erik Bjørn Hansen Management
Strandvn. 5
1324 Lysaker

Rana Kommune
Helse- og Sosialetaten
8600 Mo

Advokat M.N.A.
EINAR LANGLO
Eiendomsforvaltning
Komediebakken 9, 5010 Bergen
Tlf. 05-23 15 20/23 16 85

Norges Bank
Postboks 475
9001 Tromsø

Storvik Salong
Sjøgt. 6, 8000 Bodø
Tlf.: 081-21 684

EKNES KAROSSERI
5164 Hjelmås – Tlf. 05/35 33 05

Viking Miljøtjeneste
Glads vei 3
0492 Oslo 4

Erik Haugen
Brobekkvn. 102 A
Tlf.: 0583 Oslo 5

MEIERIET NORD
9050 Storsteinnes

Ilebrekke Sag og Bygg
Slagen - 3100 Tønsberg
Tlf.: 033-30 999

RINGERIKE KOMMUNE
HELSE- OG SOSIALETATEN
3500 Hønefoss

STEIGEN KOMMUNE
Helse- og sosialetaten
8083 Leinesfjord

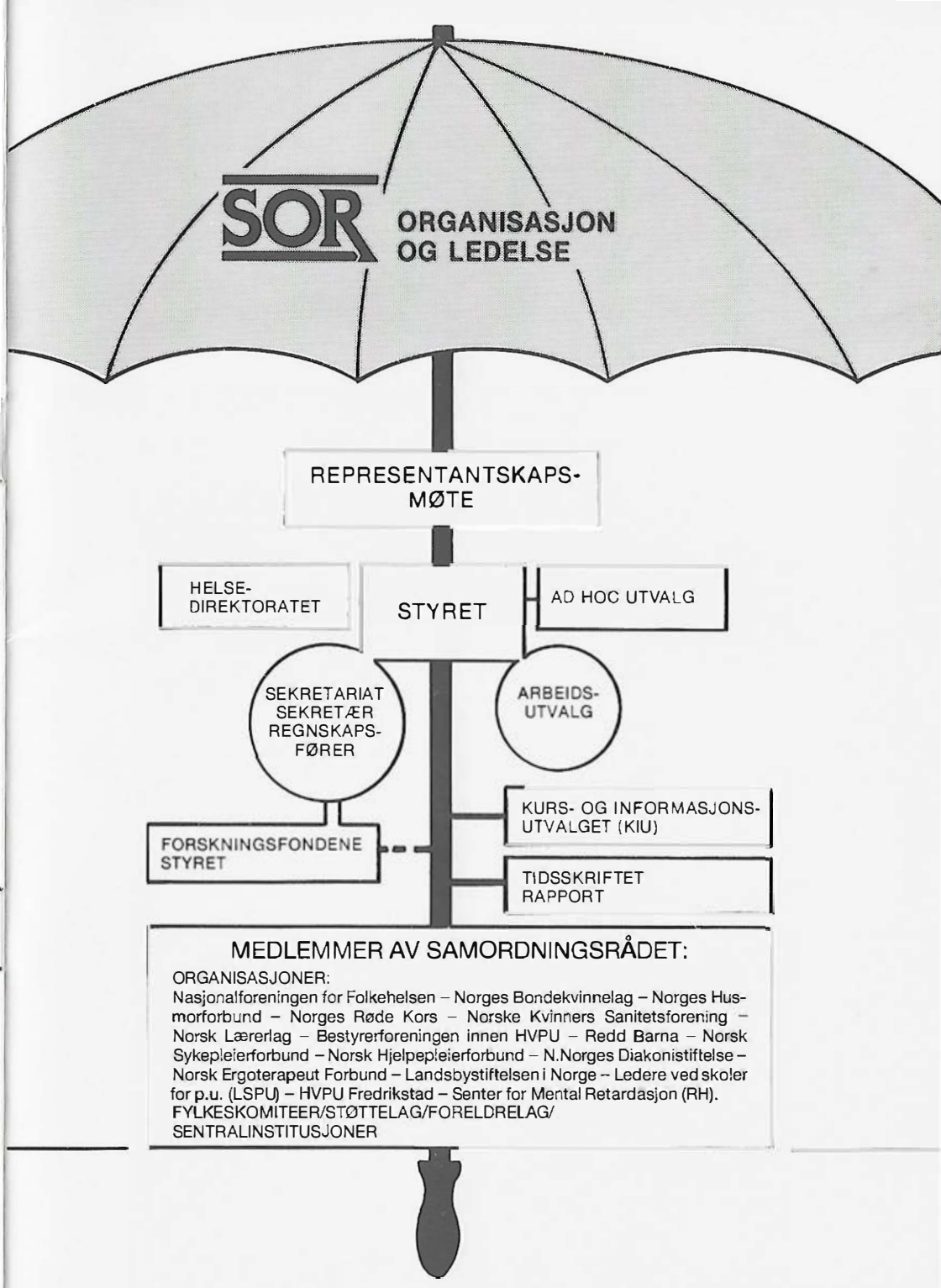
DIAMANT BOART STRATABIT AS
Strandgt.111, 4300 Sandnes
Tlf. 04 - 66 75 30

Klæbu Kommune
Helse- og sosialetaten
7060 KLÆBU

Chic. Frisør Klippoteket
Dronningensgt. 42, 8500 Narvik
Tlf.: 082-41 360

VEGA KOMMUNE
8980 Vega

SOR
ORGANISASJON
OG LEDELSE
REPRESENTANTSKAPS-
MØTE
HELSE-
DIREKTORATET
STYRET
AD HOC UTVALG
SEKRETARIAT
SEKRETÆR
REGNSKAPS-
FØRER
ARBEIDS-
UTVALG
FORSKNINGSFONDENE
STYRET
KURS- OG INFORMASJONS-
UTVALGET (KIU)
TIDSSKRIFTET
RAPPORT
MEDLEMMER AV SAMORDNINGSRÅDET:
ORGANISASJONER:
Nasjonalforeningen for Folkehelsen – Norges Bondekvinnelag – Norges Husmorforbund – Norges Røde Kors – Norske Kvinners Sanitetsforening – Norsk Lærerlag – Bestyrerforeningen innen HVPU – Redd Barna – Norsk Sykepleierforbund – Norsk Hjelpepleierforbund – N.Norges Diakonistiftelse – Norsk Ergoterapeut Forbund – Landsbystiftelsen i Norge – Ledere ved skoler for p.u. (LSPU) – HVPU Fredrikstad – Senter for Mental Retardasjon (RH).
FYLKESKOMITEER/STØTTELAG/FORELDRELAG/
SENTRALINSTITUSJONER

Utgiver:
SAMORDNINGSRÅDET
Råd for samordning av humanitært og yrkesmessig arbeid for psykisk utviklingshemmede

Returadresse:
RAPPORT
Postboks 98, 0570 ÅL

